

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashtirish sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахорова	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

TEMIR YO'L SANOAT KORXONALARIDA IJTIMOY- MEHNAT MUNOSABATLARINI BOSHQARISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA

Kadirova Sharofat Amonovna

Toshkent davlat transport universiteti

PROGRESS

ПРОГРЕСС

TARAQQIYOT

Annotatsiya: Ijtimoiy-mehnat munosabatlari davlat tomonidan tartibga solish bo'yicha to'plangan keng ko'lamli xalqaro tajribani o'rganish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Mamlakatimiz iqtisodiyotining rivojlanishi ko'p jihatdan iqtisodiyot tarmoqlarida o'rnatilgan ijtimoiy-mehnat munosabatlari bilan bog'liq bo'lganligi uchun mazkur mavzuga muhim ahamiyat qaratilmoqda, biroq mehnatga haq to'lash, qulay shart-sharoitlarni yaratish, kasbiy rivojlanish, mehnatni rag'batlantirish, shuningdek, xodimlarning o'z vaqtlarini erkin boshqarish qobiliyati, ishning ijodiy va mazmunli tabiati sifatida xodimlarning ijtimoiy ahamiyatga ega qarorlarni ishlab chiqish va qabul qilishda ishtirok etish huquqlarini tan olish bilan bog'liq bir qator muammolar mavjud. Maqolaning maqsadi ijtimoiy-mehnat munosabatlari tartibga solish bo'yicha xorijiy tajribani o'rganish va uni O'zbekiston tajribasi bilan taqqoslashdir.

Kalit so'zlar: mehnat faoliyati, paternalizm, hamkorlik, birdamlik, bandlik, ijtimoiy kafolat, kasaba uyushmalari.

Abstract: The study of the accumulated wide international experience of state regulation of social and labor relations is one of the pressing issues today. Due to the fact that the development of the economy of our country is largely connected with social and labor relations that have developed in sectors of the economy, this topic is given important attention, however, there are a number of problems associated with remuneration, the creation of favorable conditions, advanced training, work motivation, as well as the ability of workers to freely manage their time, the creative and meaningful nature of work, recognition of the rights of workers to participate in the development and adoption of socially important decisions. The purpose of the article is to study foreign experience in regulating social and labor relations and compare it with the experience of Uzbekistan.

Key words: labor activity, paternalism, cooperation, solidarity, employment, Social guarantees, trade unions.

Аннотация: Изучение накопленного широкого международного опыта государственного регулирования социально-трудовых отношений является одним из актуальных вопросов на сегодняшний день. В связи с тем, что развитие экономики нашей страны во многом связано с социально-трудовыми отношениями, сложившимися в отраслях экономики, данной теме уделяется важное внимание, однако существует ряд проблем, связанных с оплатой труда, созданием благоприятных условий, повышением квалификации, трудовой мотивацией, а также с возможностью работников свободно распоряжаться своим временем, творческим и содержательным характером работы, признанием прав работников на участие в разработке и принятии социально важных решений. Цель статьи-изучить зарубежный опыт регулирования социально-трудовых отношений и сравнить его с опытом Узбекистана.

Ключевые слова: трудовая активность, патернализм, сотрудничество, солидарность, занятость, Социальные гарантии, профсоюзы.

KIRISH

Ijtimoiy-mehnat munosabatlari har qanday jamiyatdagi iqtisodiy munosabatlarning asosidir. Ijtimoiy-mehnat munosabatlari tartibga solish ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va aholi farovonligini oshirish sohasidagi muammolarni hal qilishga qaratilgan.

Ijtimoiy-mehnat munosabatlari shakllantirish va rivojlantirishning jahon tajribasini o'rganish ijtimoiy va mehnat sohasidagi institutlarning xodim, tashkilot va davlat darajasida xilma-xilligini ko'rsatadi. Ijtimoiy va mehnat munosabatlarining xorijiy modellari siyosiy va huquqiy tizimlarning o'ziga xos xususiyatlarini, mamlakatlar madaniyatining o'ziga xosligini va aholining mentalitetini aks ettiradi.

Ijtimoiy-mehnat munosabatlarining turli shakllari mavjud bo'lib, ularning xilma-xilligi mamlakatlar o'rtasidagi muhim sivilizatsiya farqlari bilan bog'liq. Ijtimoiy-mehnat munosabatlarining shakllaridan biri bu ijtimoiy sheriklikdir. Masalan, Shvetsiyada bu tizim yaxshi rivojlangan. U to'liq bandlikni ta'minlash siyosati va qat'iy

ish haqi tizimi tamoyillariga asoslanadi hamda kuchli ijtimoiy qonunchilikni va jamiyatdagi kasaba uyushmalari harakatida muhim rol o'ynaydi ^[1]. Ijtimoiy va mehnat munosabatlarining ushbu shakli Rossiyada ham rivojlangan.

Amerika Qo'shma Shtatlarining ijtimoiy-mehnat munosabatlarida raqobat va baslashish (kim o'zar o'ynash) munosabatlari ustunlik qiladi, lekin minimal ijtimoiy standartlar davlat darajasida belgilanadi va xodimning qo'shimcha ijtimoiy sug'urta tizimlarida ishtiroki rag'batlantiriladi ^[2].

Yaponiyada ijtimoiy-mehnat munosabatlarida paternalizm, kollektivizm va sheriklik munosabatlari ustunlik qiladi, biroq paternalizm xodim-ish beruvchi munosabatlarida asosiy rol o'ynaydi ^[2].

G'arbiy Yevropaga kelsak, u yerda konsensus, birdamlik, sheriklik va ijtimoiy muloqot tamoyillari ustunlik qiladi. Yevropa mamlakatlari boshqaruvning barcha darajalarini qamrab oladigan turli institutlarning rivojlanishini namoyish etmoqda. Deyarli barcha Yevropa mamlakatlarida demokratiyaning turli shakllari ishlab chiqarishda rivojlangan.

Germaniyada shakllangan ijtimoiy-mehnat munosabatlari tizimi doimo murosali hisoblangan. Asosiy zarur shartlar ommaviy ishsizlikni bartaraf etish hamda xodim va ish beruvchi uchun o'zaro maqbul ish haqini belgilashdir. Sinov va xatolar bilan uzoq izlanishlardan so'ng, ishsizlik sug'urtasi, bandlikka ko'maklashish bo'yicha hukumat choralari va tarif avtonomiyasini o'z ichiga olgan tizim ishlab chiqildi ^[2].

Ijtimoiy-mehnat munosabatlari normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. O'zbekistonda mehnat sohasidagi asosiy normativ-huquqiy hujjat mehnat munosabatlarining barcha turlarini qamrab oladigan mehnat kodeksi bo'lib, masalan, Skandinaviya mamlakatlarining mehnat munosabatlari faqat ma'lum bir masalani qamrab oladigan alohida huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi.

Mehnat munosabatlari shartnomalar tuzishdan boshlanadi. O'zbekistonda mehnat shartnomasini tuzish faqat yozma ravishda amalga oshirilsa, masalan, Skandinaviya mamlakatlarida turli xil variantlar mavjud: Norvegiya va Finlyandiya ham yozma, ham og'zaki ravishda shartnoma tuzishga ruxsat beriladi. Xodimlarni jamoaviy shartnomalar bilan qamrab olinishiga kelsak, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida bu ko'rsatkich o'rtacha 70% dan oshadi, AQSH va Yaponiyada esa xodimlarning atigi 20% jamoaviy shartnomalar bilan qamrab olingan ^[2].

Ijtimoiy kafolatlarga kelsak, masalan, Shvetsiyada ular ancha yuqori: YAIMning 66% davlat budjeti orqali taqsimlanadi va bu qismning taxminan 2/3 qismi bepul ta'lim va tibbiyot bilan ta'minlashga qaratilgan. Bundan tashqari, ish beruvchilar muntazam ish haqi fondining 43% pensiya jamg'armasiga ajratiladi va kasallik yoki bola parvarishi uchun ijtimoiy nafaqalar o'rtacha daromadning 90%ni tashkil qiladi ^[1].

Qo'shma Shtatlarda so'nggi o'n yil ichida mehnatkashlarning eng zaif guruhlariga nisbatan davlatning siyosati sezilarli faollashdi, bu kasbiy tayyorgarlikdan foydalanishni osonlashtiradigan, maktab infratuzilmasi va asosiy ta'limni takomillashtirishni kengaytirish, mehnat bozoridagi o'zgaruvchan talablarga moslashishga majbur bo'lgan ishchilarni qo'llab-quvvatlashni yaxshilash chora-tadbirlarni ishlab chiqishda aks etmoqda.

Kasaba uyushmalari bilan bog'liq masala ham dolzarb hisoblanadi. Masalan, Shvetsiya qonunchiligida juda keng ko'lamli muammolar aks etgan, ularni faqat kasaba uyushmalari bilan maslahatlashgandan so'ng hal qilish mumkin, masalan, yangi xodimlarni yollash ^[1]. O'zbekiston Mehnat kodeksi ish beruvchining kasaba uyushmalari bilan bandlik qoidalari bo'yicha kelishuvi to'g'risidagi normani aks ettirmaydi.

Yaponiya jamoaviy muzokaralar bilan tartibga solinadigan rasmiy mehnat munosabatlaridan, ish beruvchilar va kasaba uyushmalarining birgalikdagi maslahatlashuvini o'tkazish bilan norasmiy mehnat munosabatlariga bosqichma-bosqich o'tishning namunasidir. Ushbu tizim jamoaviy muzokaraga muqobil bo'lib, mehnat munosabatlarida katta o'rin egallaydi. Hozirgi vaqtda ularni doimiy ravishda kasaba uyushmalarining 80% dan ortig'i va korxonalarning 90% ga yaqini tomonidan olib boriladi. Ular jamoaviy muzokara vakolatiga kirmaydigan boshqaruv va ishlab chiqarish masalalarini muhokama qilishga qaratiladi ^[2].

Kasaba uyushmalari va ish beruvchilar o'rtasidagi nizolarni hal qilishda xorijiy davlatlarning tajribasi qiziq. Masalan, Avstriyada tomonlar o'rtasidagi nizo mustaqil hakamlar ishtirokida hal qilinadi. Aqsh va Angliyada muzokaralarda vositachilar tomonlarning kelishuvi bilan taklif etiladi. Germaniyada bir xil sohadagi bir guruh kompaniyalar xodimlari kasaba uyushmalari federatsiyasi bilan muzokaralar olib borish uchun yig'ilishadi ^[2].

Ishchilarning ishlab chiqarishni boshqarishdagi ishtirokiga kelsak, masalan, AQSHda iqtisodiyot va mehnat munosabatlarini faollashtirishning muhim bo'g'ini kollektivizmning kengayishi, mehnatning integratsiyasi hisoblanadi. Ishlab chiqarish rentabelligini oshirish uchun ishchilarga nafaqat sex doirasida, balki butun korxonada qaror qabul qilishda ishtiroki uchun katta ulush beriladi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, O'zbekiston qonunchiligi me'yorlarning mazmuni jihatidan xorijiy mamlakatlarning qonunchiligiga o'xshaydi – u inson huquqlarini himoya qiladi, ish beruvchiga ham, xodimga ham ta'sir qilish kafolatlari va vositalarini taqdim etadi. Shuningdek, kuchli ijtimoiy himoya mexanizmlarini shakllantirish, korxonalarni boshqarishda xodimlarning manfaatlarini ifodalashning turli shakllarining mavjudligi, ijtimoiy va mehnat munosabatlaridagi obyektiv o'zgarishlarni anglash (kasaba uyushmalari harakati faoliyatini o'zgartirish zarurati, bandlik strategiyalarida, ish haqi tizimlarida o'zgarish) hisoblanadi.

Ammo qonun shakli jihatidan O'zbekiston va xorijiy davlatlar har xil, bu turli xil huquqiy tizimlar bilan bog'liq. Har bir mamlakat o'ziga xos milliy xususiyatlarga va tarixan shakllangan an'analarga ega. Ijtimoiy- mehnat munosabatlarini tartibga solishning O'zbekiston tizimi xorijiy mamlakatlarda rivojlangan tizimidan farq qiladi, chunki ikkinchisi ish bilan band aholining yuqori sifat xususiyatlarini shakllantirish yo'li bilan milliy iqtisodiyot samaradorligini oshirishga qaratilgan. Bu o'z navbatida ta'limning yangi roli, mehnat sohasidagi yuqori ijtimoiy standartlarni va yuqori ish haqini saqlashni qabul qilishga ko'mak beradi.

Ijtimoiy-mehnat munosabatlarini tartibga solishning milliy modeli, aksincha, ish haqi darajasi va uning samaradorligini oshirish zarariga mavjud bandlik darajasini konservatsiya qilishga qaratilgan. Shuning uchun O'zbekistonda xorijiy mamlakatlarning ijtimoiy va mehnat sohasidagi ijobiy tajribasini o'zlashtirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кириченко, Д. В. Сравнительный анализ трудовых отношений в Скандинавских странах и России // Современные научные исследования и инновации. – 2016. – № 3 [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2016/03/65301>
2. Нехода, Е. В. Развитие социально-трудовых отношений в современных условиях // Вестник Томского государственного университета. – 2004. – № 283. – с. 152–158.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.